

BENKONÉ HORKAY TÜNDE – BENKO PÁL

NÉPI KÉZMŰVES MESTERSÉGEK A PEDAGÓGUS MUNKÁJÁBAN

Cikkünkben a népi kézművesség jelenségéről és annak oktatásban elfoglalt helyéről, illetve lehetőségeiről próbálunk megfogalmazni néhány gondolatot. A hagyományos értelemben vett népi kultúra már sajnos a múlté. Eredeti formában nem találkozunk vele, már csak nyomokban találjuk meg elnéptelenedő falvaink valamelyikében.

Mindennapjainkban azonban feltűnnek a népművészet, vagy inkább helyesebben fogalmazva a tárgyalkotó népies művészet megnyilvánulásai, főleg díszítőelemek formájában.

Valószínűleg azért lehet ez így, és nem merültek a feledés homályába, mert népművészetünk számos olyan tapasztalatot hordoz, amely példaként szolgálhat a ma emberének, akár megoldási sémákat is vázolhat korunk problémáira. Segítheti fiataljainkat a múlt megismerésében, a saját kultúrához való ragaszkodásban. Gondoljunk csak arra, micsoda erővel tört be annakidején a táncmozgalom az akkori ifjúság életébe. Nem túlzás azt állítani, hogy a mai napig meghatározó az ereje. Értelmezhető ez a hatás ma is a tánc, a zene, az élősavas mesemondás, de természetesen a mi esetünkben, a népi kézművesség viszonylatában is.

Az előbb említett táncmozgalom fejlődését jól dokumentálták, számos tanulmány dolgozta fel, így könnyedén nyomon tudjuk követni. A kézművességgel sajnos ez nincs így. Ez ugyanis amolyan mostohagyerek, kísérőjelenség korunk folklórmozgalmában. Elmaradzik a szakmai fejlesztése is, amolyan kipipált szerepe van – mondhatni, a futottak még kategória. Elég, ha megfigyeljük folklórrendezvényeink plakátjait – tisztelet a mindenkori kivételnek –, presztízsünk nem akkora, mint más előadóké. Hasonló helyzettel találjuk magunkat szemben a kézművesség oktatása terén is. Amíg a népzene és a néptánc jól fejlődő módszertani háttérrel van jelen az oktatásban, addig a kézművesség oktatása kimerül az óvodás-, kisiskoláskor célbavételével, esetleg kivételesen találkozunk felnőttek számára megvalósított szakmai kurzusokkal. Pedig nem volt ez mindig így. A hagyományos paraszti világban a kultúra ezen összetevői kiegyensúlyozottan voltak jelen.

A kézzel végzett munka elsődleges szerepet kapott, a zene, a tánc, a mesemondás a szabadidő tartozékai voltak. A kemény fáradságos munka meg is szűrte a fölösleges tevékenységeket, a nem az idejében és nem a helyén történőket. A fizikai fáradtság testi-lelki feltöltődést kívánt, így mint egy szűrő, megakadályozta a mesterkelt művészkedést minden kulturális területen.

Így tudott népművészetünk letisztulni s ezért fordulhatott az elmúlt száz év emberének figyelme többször is a népművészet, az eltűnőben lévő paraszti világ értékei felé. A művészetet képviselői időről időre inspirációt kerestek – és találtak a népi alkotóvilágban.

Miért ne tennénk tehát ezt mi is, a ma egyszerű emberei, a pedagógusok? Érdemes tehát változtatni a népművészeetről alkotott szemléletünkön, hogy ne csupán a közelmúlt paraszti kultúrájának díszítőstílusára irányuljon, hanem a korábbi időszakok értékeire és mindazokra a folyamatokra, amelyek a népi alkotóvilág gazdag örökségét befolyásolták.

Ezeket az elveket szem előtt tartva, a magyar népművészet világában született tárgycsoportok és azok elkészítési technikáinak alaposabb megismerésében kívántunk előbbre lépni, amikor néhány lelkes pedagógus Fülek környékéről életre hívta a Motolla Kézműves Baráti Kör, és hozzálátott a népi kézműves technikák módszeres oktatásához – immáron húsz esztendővel ezelőtt. Ennek a húsz évnek a tanulságait próbáljuk most sorokba sűríteni, hogy szolgáljon és segítse más alkotók, pedagógusok hasonló törekvéseit és nem utolsósorban a felnövekvő új pedagógusnemzedéket.

A felvidéki magyarság körében népszerűek voltak a nyári művelődési táborok, a népzenei- és néptánc-táborok. Az idő múlásával a táborokban megjelentek a gyerekek is, akiknek ez a fajta műveléssel egybekötött pihenés természetessé vált. A rendszerváltást követően megszűntek a gyermeküdületésre specializálódott szervezetek, csökkent a művelődési táborok száma is, így természetes igény hozta létre a nyári népművészeti gyermektáborokat. A magyarországi néptánc-táborok mintájára jött létre Fülek mellett, a nagymúltú abroncsosi úttörőtábor területén, a Losonci Járás Csemadok szervezésében az elsők között gyermeknéptánc tábor. Akkor a kézművesség kiegészítő szabadidős tevékenység volt. Főleg magyarországi oktatók vezették a foglalkozásokat, de részt vettek ebben a környék meghívott pedagógusai is. Ezek voltak a kezdetek, első találkozásaink hasonló gondolkodású barátainkkal és a szervezett kézművességgel. A szabadidős kézművesség a továbbiakban ezekben a táborokban önálló, teljes értékű foglalkozássá nőtte ki magát. A kínált program kevésnek bizonyult, így igény született a továbbtanulásra.

Az oktatók közül néhányan a Csemadok KB ajánlására elkerültünk Zalaegerszeg mellé a Gébárti Kézművesházba, előbb a TIT Népművészeti Nyári Egyetemére, majd több éven keresztül a Gébárti Kézművesház Határon Túli Pedagógusok Népművészeti Táborába, ami mérföldkövet jelentett számunkra. Az ott szerzett tapasztalatokból mind a mai napig táplálkozunk. Innen hazatérve – tudással, jó tanácsokkal, tapasztalatokkal és nem utolsósorban lelkesedéssel felvértezve – az a gondolatunk támadt: itthon is ezt kell csinálni. Tömörülni, együttműködni, egymást segíteni. A következő táborban mint csapat vettünk részt, változatosabbá vált a gyerekek foglalkozási lehetősége, hiszen a megtanult táncok és énekek mellett saját kezűleg készített ajándékokkal térhettek haza.

Azt tapasztaltuk, jó, ha ezek a foglalkozások változatosak. Ezt csak úgy tudtuk biztosítani, hogy több mester egyszerre dolgozott, vetésforgószerűen váltották egymást a csoportok, a tematika pedig mindenki számára kötelezővé vált. A foglalkozások érdekesebbek lettek, hiszen tudjuk, a gyerek figyelmét napokig egyféle tevékenységgel lekötöni lehetetlen.

A kézművesek között is jó kapcsolat alakult ki, láttuk egymást dolgozni, össze tudtuk hangolni az egyes műhelyek munkáját. Ez a jó kapcsolat lett az alapja annak, hogy alkotó közösséggé, állandó csoporttá formálódtunk. A csoport később kivonult az alkotótáborokból a nagyközönség nyilvánossága elé is, hagyományos népművészeti ünnepélyeken tartottunk bemutatókat, gyerekfoglalkozásokat. Az oktatás tartalmának megváltoztatása – a reformtörekvések megfogalmazódtak oktatásügyünkben is. Tekintettel arra, hogy mindannyian pedagógusok vagyunk, bennünket sem hagyott ez hidegen. Az elméleti változtatások mellett megpróbáltunk gyakorlati kézműves foglalkozásokat is alkalmazni a tanításban.

A tanórák anyagába csempészés mellett tagjaink szakköröket is vezettek, valamint népi kézműves programokat, illetve programsorozatokat szerveztek saját munkahelyükön, ahová vendéglőadóként idős adatközlő kézműveseket is meghívtak mesterségbemutatókra. A gyerekek és a szülei részéről a sikerélmény másokat is megfertőzött a népművészet tárgyalkotó ága, az a tény, hogy lehetnek környezetünk tárgyai másfélék is, mint amelyeneket a bevásárlóközpontok katalógusai erőltetnek ránk. Ezzel összefüggésben igény keletkezett a kézműves foglalkozások rendszeresítésére, módszertanának átgondolására, összegzésére.

Első szempontunk a rendelkezésre álló alapanyag volt. Ami van, abból dolgozhattunk.

Ez meghatározta a foglalkozások tartalmát, de jelentősen le is szűkítette a lehetőségeinket.

Rájöttünk arra, hogy a hagyományos paraszti életformában is így születtek a tárgyak, de a nyersanyag évkörönként periódusosan ismétlődő munkák mellék- vagy fő terméke volt.

Koncepciókat tehát a paraszti munkák és ünnepek ütemére alapoztuk. A foglalkozások témáit ünnepekhez csoportosítottuk, és a tárgyalkotás részévé tettük a nyersanyagok előkészítését is. Ezáltal az oktatási folyamatban résztvevők egy letisztult, logikus életvitel-rendszerbe, a paraszti életmódba nyertek betekintést, ami hatással lett a környezetszemléletükre mind a tárgyak, mind az emberi kapcsolatok területén.

Szembesültünk egy, a tájainkon nemrégiben még természetes munkamódszer, a kaláka kihalási tendenciájával.

Tapasztalatunk az, hogy nagyon nagy szükség van az olyan egyszerű kézi tevékenységek visszatartására, mint a csomók kötése, hímzések, fonáltechnikák, fűrés-faragás stb., mivel ezek rohamos tűnnek el gyermekeink eszköztárából. A készségek fejlesztése tájainkon nagyon erősen specializálódik az információs-kommunikációs technológiák és a nyelvi kommunikáció javára. Mint minden specializáció, így ez is veszteségekkel jár, más általános emberformáló készségek felejtésével, esetleg tudatos elhagyásával.

Itt jövünk a képbe, mi, kézművesek!

Gondoljunk végig egy nagyon leegyszerűsített jövőképet: az energiahordozók megcsappannak, az interkontinentális szállítások leállnak, az ember ismét a hozzá legközelebb eső, emberi léptékkel bejárható környezetére és csak a saját tudására lesz utalva.

Úgy gondoltuk nem elég az iskolás korosztály körében terjeszteni ezt a tudást, de el kell juttatni az erre fogékony pedagógusokhoz is. Ennek jegyében kerültünk kapcsolatba Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége akkori vezetőivel, akikkel együttműködve a rimaszombati nyári egyetemen kézművesképzést indítottunk pedagógusok számára.

A második évfolyam alkalmával már hatvanan jelentkeztek a meghirdetett kézműves szakcsoportba.

Világossá vált tehát, hogy igény van az ilyen irányú színvonalas szakmai képzésekre, ezért hozzáálltunk egy képzési folyamat kidolgozásához, melynek eredménye a Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériuma által akkreditált 6 x 36 órás modulszerkezetű képzés lett „Kézműves mesterségek a pedagógus munkájában” címmel. Képzéseink területén hasonló mérföldkő volt, amikor a Hagyományok Háza Hálózat – Szlovákia munkatársai megkerestek bennünket azzal a felvetéssel, hogy vegyünk részt egy pedagógusképzésbe beépíthető komplex népművészeti tantárgy kidolgozásában és megvalósításában, természetesen, ami a kézművességre vonatkozó tartalmi részeket illeti. Ennek kapcsán összegeztük eddigi tapasztalatainkat, főleg, ami a gyermekekkel való kézműves foglalkozásokat tekinti, és kidolgoztuk ennek szakmai hátterét. A foglalkozásokat hasonlóan, mint saját területünkön, a naptári jeles napokhoz, ünnepkörökhöz, a természetes évhez kötöttük.

Összeállítottuk a foglalkozások éves tervét havi lebontásban, így a hallgatók ennek segítségével beépíthetik a majdani tanóráik tervezetébe, illetve a szakköri tevékenységükbe is.

Ízelítőt nyújtottunk számukra hagyományos tárgyalkotó technikákból, bemutattuk a felhasználható természetes anyagokat, a megmunkálásukhoz szükséges eszközöket, azok használatát, a környezet kialakításának lehetőségeit és az éves tervezést.

A képzés beindulásával új problémákba ütköztünk mi is. Gondot jelentett a megfelelő mennyiségű és minőségű alapanyagok beszerzése, azok előkészítése, helyes tárolása, hiszen a szakmai képzéseken a hallgatók ezekből jóval többet kell, hogy felhasználjanak, mint egy átlagos gyerekfoglalkozáson. Ez új feladat elé állította a csapatunkat. Pályázati segítséggel hozzáfogtunk egy raktárpépület, alkotóház és műhelygaléria funkcióit betöltő ingatlan kialakításához. Ehhez segítséget kaptunk a Csoóri Sándor Alaptól (ezúton is köszönet érte!), így lassan, de biztosan a pedagógusképzés során felmerült problémáink is megoldódni látszódnak. Örülünk ennek az eredménynek, hiszen reményeink szerint nem csak tárolásra, de sokrétű képzéseink helyszíne is lehet majd Kézművesházunk.

A kézművesség és a kézművesképzés e néhány szeletét bemutatva összegzőképpen elmondhatjuk, hogy funkcióját ott tudja betölteni, ahol a lelkesedés mellé csapatmunka és szakmai tudás is társul. Ez a munka olyan szervezetek köré kell, hogy épüljön, ahol világosan megfogalmazott küldetésűdat mutatkozik, pontosan kitűzött célokat követnek és világossá tették, melyek azok a lépések, amelyek a kitűzött célok megvalósításához vezetnek. Ebben nyújthat segítséget a Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség, melynek feladata lehet az önállóan alkotó kézművesek feltérképezése, a szakmai segítségnyújtás lehetőségeinek biztosítása, szakmai megmértetések népszerűsítése, kiadványok támogatása. Ennek kereteit át kell gondolnunk, érzékenyen, hiszen érzékeny lelkű alkotóemberekkel van dolgunk.